

Отримано: 12 листопада 2013 р.

Прорецензовано: 2 грудня 2013 р.

Прийнято до друку: 20 грудня 2013 р.

Ксьондз С. М. Роль фінансового посередництва на ринку фінансових послуг України / С. М. Ксьондз // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: збірник наукових праць / ред. кол.: І. Д. Пасічник, О. І. Дем'янчук. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013. – Випуск 24. – С. 224–234.

УДК 336

JEL Classification: G23

Світлана Миколаївна Ксьондз,

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів і банківської справи Хмельницького національного університету

РОЛЬ ФІНАНСОВОГО ПОСЕРЕДНИЦТВА НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ

У статті розглянуто теоретичні питання формування фінансового посередництва на ринку фінансових послуг України. Проведено аналіз діяльності фінансових посередників та запропоновано напрями покращення діяльності фінансових посередників на ринку фінансових послуг України.

Ключові слова: ринок фінансових послуг, фінансове посередництво, фінансові посередники, банки, небанківські фінансові установи.

Светлана Николаевна Ксендз,

*кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов и банковского дела
Хмельницкого национального университета*

РОЛЬ ФИНАНСОВОГО ПОСРЕДНИЧЕСТВА НА РЫНКЕ ФИНАНСОВЫХ УСЛУГ УКРАИНЫ

В статье рассмотрены теоретические вопросы формирования финансового посредничества на рынке финансовых услуг Украины. Проведен анализ деятельности финансовых посредников и предложены направления улучшения деятельности финансовых посредников на рынке финансовых услуг Украины.

Ключевые слова: рынок финансовых услуг, финансовое посредничество, финансовые посредники, банки, небанковские финансовые учреждения.

Svitlana Mykolaivna Ksiondz,

Ph.D in Economics, assistant professor of Finance and Banking Khmelnytsky National University

ROLE OF FINANCIAL INTERMEDIATION AT UKRAINIAN FINANCIAL SERVICES MARKET

This paper deals with theoretical questions of formation of financial intermediation in the financial services market in Ukraine. Analysis of financial intermediaries and suggested areas for improvement of financial intermediaries in financial services Ukraine.

Keywords: market in financial services, financial intermediation, financial intermediaries, banks, non-bank financial institutions.

Актуальність теми. Важливу роль на ринку фінансових послуг у країнах із розвинутими ринковими відносинами відіграють фінансові посередники, які є ключовою фігурою на всіх сегментах ринку. Сучасні фінансові посередники є професійними учасниками ринку фінансових послуг і всіх його сегментів (грошового, кредитного, фондового, валютного), які відіграють важливу роль у його функціонуванні і в результаті впливають на розвиток економіки країни в цілому. Головне призначення фінансових посередників визначається спроможністю фінансувати економічну діяльність і в кінцевому результаті забезпечити ефективний перерозподіл капіталу в суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретико-практичних основ діяльності фінансового посередництва на ринку фінансових послуг в останні роки приділяється велика увага. Необхідно відмітити праці зарубіжних вчених-економістів, а саме Р. Бернса, Г. Гольдсмита, К. Каломіріса, Д. Бойди, а також вітчизняних вчених – В. Базилевича, О. Барановського, О. Бали, З. Ватаманюка, Ю. Гаркуша, Т. Говорушко, О. Другова, В. Корнєєва, В. Кременя, В. Міщенко, М. Савлука, Є. Сича, В. Унінець-Ходаківської, Г. Партина, С. Черкасової, О. Шевцової та інших. Потрібно зазначити, що на сучасному етапі розвитку ринку фінансових послуг механізм фінансового посередництва недостатньо

досліджений в економічній літературі. Зважаючи на те, що ці дослідження носять фрагментарний характер, оскільки розглядається діяльність окремих фінансових посередників, і практично відсутні комплексні дослідження в цьому напрямі.

Метою даної статі є дослідження теоретичних процесів формування фінансового посередництва та обґрунтування необхідності його функціонування на ринку фінансових послуг.

Виклад основного матеріалу. Однією з основних причин виникнення в економічній літературі поняття фінансового посередництва є розвиток вітчизняного ринку фінансових послуг. Формування ефективного ринку фінансових послуг неможливе без створення та розвитку якісних фінансових посередників – банків і небанківських фінансово-кредитних установ.

Необхідно зазначити, що сьогодні в економічній літературі існують різні підходи до визначення сутності як фінансового посередництва, так і фінансових посередників. Існує такий погляд, згідно з яким всі фінансові установи, які діють на фінансовому ринку, є фінансовими посередниками.

Потрібно зазначити, що вчені-економісти мають розбіжності в поглядах щодо визначення сутності посередництва при здійсненні фінансових послуг. Це можна спостерігати з поданих нижче визначень, а саме під фінансовим посередництвом велика кількість науковців розуміє тільки акумулювання вільного грошового капіталу господарюючих суб'єктів та населення шляхом його придбання в обмін на власні зобов'язання і надання цього капіталу особам, які мають у них необхідність шляхом його продажу (залучення депозитів та надання кредитів), інші зараховують до них й управління чужим майном та грошовими коштами для отримання максимальної ефективності за визначену плату у вигляді відсотка (брокерська діяльність та діяльність з довірчого управління).

Відповідно до глави 35 ст. 333 Господарського кодексу України, фінансовим посередництвом є діяльність, пов'язана з отриманням та перерозподілом фінансових коштів, крім випадків, передбачених законодавством. Фінансове посередництво здійснюється установами банків та іншими фінансово-кредитними організаціями [1].

Необхідно підкреслити, що В. Зимовець і С. Зубика вважають, що фінансове посередництво – це діяльність, елементами якої є: залучення фінансових ресурсів шляхом розміщення власних фінансових інструментів серед індивідуальних інвесторів; вкладання цих коштів у різноманітні фінансові активи та формування в результаті цього диверсифікованого інвестиційного портфеля [5].

Необхідно звернути увагу на визначення фінансового посередництва, яке наводить В. Міловидов. На його думку, фінансове посередництво – це діяльність, яка включає переміщення грошових ресурсів із традиційних чи малоефективних сфер використання в нові, більш ефективні сфери шляхом: залучення нових грошових ресурсів з урахуванням схильності власників заощаджень і створення «вторинних зобов'язань»; інформування інвесторів про методи ефективного використання ресурсів; управління ризиками, які притаманні різним активам; страхування різних видів ризику; спеціалізації операцій [6].

Ю. Гаркуша визначає фінансове посередництво як «опосередковану діяльність фінансових інститутів щодо ефективного нагромадження, управління та перерозподілу капіталів шляхом надання фінансових послуг» [3].

С. В. Черкасова фінансове посередництво трактує як діяльність з акумуляції та перерозподілу наявного у суспільстві вільного капіталу та реалізації фінансових операцій, що супроводжують ці процеси [12].

Необхідно також прокоментувати визначення фінансового посередництва, яке наводить Д. В. Долбнєва, вона стверджує, що фінансове посередництво – це певний різновид фінансової діяльності банківських і небанківських фінансово-кредитних установ, яка спрямована на залучення і перерозподіл фінансових ресурсів між суб'єктами ринку з метою їх ефективного інвестування, на продаж фінансових послуг і продуктів, здійснення операцій із цінними паперами та надання інформаційно-консультативних послуг на основі отриманих дозволів (ліцензій) [4].

О. Орлюк та Л. Воронова стверджує, що фінансові посередники – це інститути, що спеціалізуються на наданні фінансових послуг та опосередковують рух фінансових ресурсів шляхом їх залучення та вкладання мобілізованих ресурсів у різноманітні фінансові активи [8]. Д. Долбнєва під поняттям «фінансові посередники» розуміє спеціалізовані фінансово-кредитні установи, які здійснюють свою діяльність на комерційній основі відповідно до отриманої ліцензії шляхом залучення тимчасово вільних коштів домогосподарств, підприємств, держави з метою забезпечення суб'єктів господарювання необхідними фінансовими ресурсами, задоволення потреб побажань як інвесторів, так і позичальників, а також надають їм різні фінансові послуги за визначену плату [4].

О. Бала пропонує трактувати поняття «фінансові посередники» як ті «фінансові установи, які здійснюють спеціалізоване та універсальне обслуговування учасників ринку з приводу акумуляції вільних грошових коштів з метою отримання прибутку та задоволення потреб учасників фінансових відносин» [2].

В. В. Корнеєв у своїй монографії подає таке визначення фінансовим посередникам, це спеціалізовані професійні оператори ринку – інвестиційно-кредитні установи, що пропонують і реалізують фінансові послуги як особливий товар на умовах провадження виключних і сегментованих видів діяльності [7].

Необхідно підкреслити і визначення В. Ходаківської, відповідно до якого, фінансові посередники – це великі структури, які мають можливість отримувати прибуток за рахунок економії, що зумовлена зростанням масштабу операцій, здійснюючи аналіз кредитоспроможності потенційних кредиторів, розробку порядку надання позик і розрахунків за них, рівномірно розподіляючи ризики [11].

На думку Є. М. Сича, фінансові посередники – це фінансові установи, які спеціалізуються в акумулюванні коштів фізичних та юридичних осіб і подальшому їх наданні позичальникам на комерційних засадах [9].

Отже, в результаті проведених досліджень наявних теоретичних положень, фінансове посередництво – це діяльність професійних учасників фінансового ринку, яка спрямована на фінансування економіки за рахунок коштів інших учасників.

У сучасних умовах розвитку економіки можна впевнено стверджувати, що ступінь розвитку ринку фінансових послуг характеризується кількістю і різноманітністю фінансових посередників, а також асортиментом фінансових послуг, які вони надають учасникам ринку.

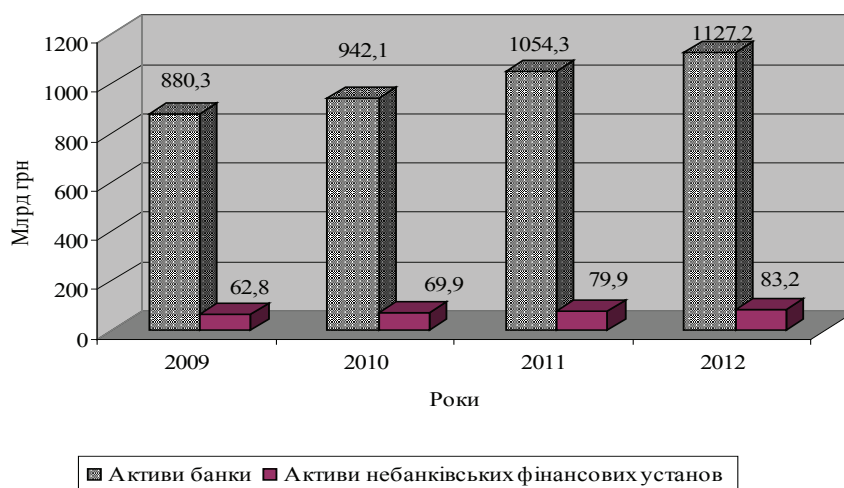
Варто зазначити, що фінансові посередники відіграють важливу роль на ринку фінансових послуг. Їхня діяльність сприяє зменшенню вартості фінансових операцій, підвищує ліквідність фінансових активів, диверсифікує ризик, створює умови для активізації роботи всіх учасників ринку фінансових послуг.

Відповідно до українського законодавства фінансове посередництво, як і на більшості ринках розвинутих країн, поділяють на два типи: банківське та небанківське фінансове посередництво.

Ключова роль у здійсненні посередницької діяльності на ринку фінансових послуг в Україні належить банкам. Небанківські фінансові установи є професійними учасниками ринку фінансових послуг, які, на відміну від банків, спеціалізуються на окремих фінансових послугах, забезпечуючи страхування, кредитування, спільне інвестування, управління активами, посередництво у купівлі-продажі фінансових інструментів, недержавне пенсійне забезпечення, гарантійні операції тощо. Діяльність небанківських фінансових установ суттєво відрізняється від діяльності банків. Серед основних відмінностей – вузька спеціалізація, реалізація за рахунок неї небанківських послуг (за наявності дозволу держави – окремих банківських), відсутність безпосереднього впливу на формування пропозиції грошей на ринку, а також більший ризик порівняно з операціями банків [10].

У ролі фінансових посередників небанківських фінансових установ виступають інвестиційні фонди та компанії, страхові компанії, кредитні спілки, ломбарди, недержавні пенсійні фонди, фінансові компанії тощо.

На рисунку 1 розглянемо динаміку активів фінансових посередників України за 2009 – 2012 роки

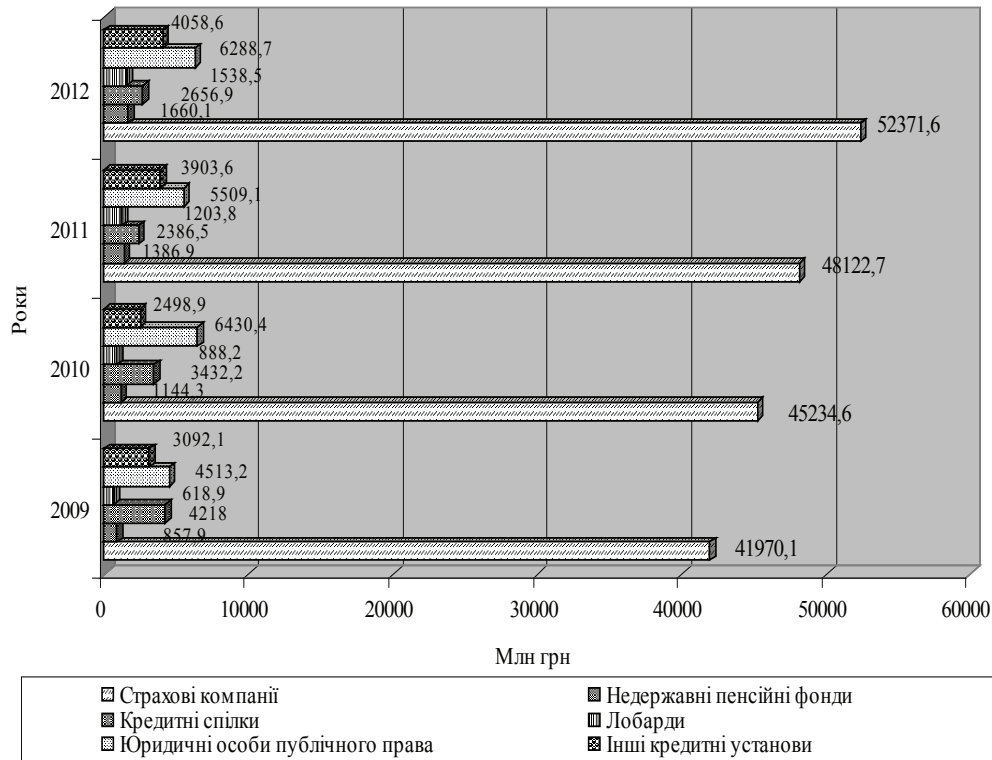
Рис. 1. Динаміка активів фінансових посередників в Україні протягом 2009–2012 років

З рисунка випливає, що активи небанківських фінансових установ протягом досліджуваного періоду, залишаються незначними у порівнянні з активами комерційних банків. Обсяг загальних активів як банківських, так і небанківських фінансових установ у 2009–2012 роках зберегли тенденцію до зростання. Так, активи банків протягом досліджуваного періоду збільшилися на 246,9 млрд грн, або 28,0%, а активи небанківських фінансових установ – на 20,4 млрд грн, або 32,5%.

На рисунку 2 відобразимо динаміку активів небанківських фінансових установ упродовж 2009–2012 років.

З рисунка випливає, що серед небанківських фінансових установ провідну роль відведено страховим компаніям. В 2012 році їх активи зросли на 10401,5 млн грн, або 24,8%.

Необхідно відмітити, що протягом досліджуваного періоду зростання вартості активів простежується майже за всіма фінансовими установами, а саме недержавних пенсійних фондів – на 802,2 млн грн або 93,5%; ломбардів – на 919,6 млн грн, або в 1,5 раза; юридичних осіб публічного права – 1775,5 млн грн, або 39,4%; інших кредитних установ – 966,5 млн грн, або 31,2%.

Рис. 2. Динаміка активів небанківських фінансових установ протягом 2009–2012 років

Вартість активів кредитних спілок у 2012 році порівняно з 2009 роком скоротилася на 1561,1 млн грн, або на 37,0%, однак щодо попереднього року зросла – на 270,4 млн грн, або 11,3%. Це пояснюється насамперед тим, що саме кредитні спілки, порівняно з іншими небанківськими фінансовими установами, виявилися найбільш вразливими до проявів фінансової кризи та найменш спроможними щодо її якнайшвидшого подолання. У 2012 році простежуємо покращення ситуації щодо діяльності кредитних спілок в Україні.

Зауважимо, що в Україні на сьогодні не існує розробленої стратегії розвитку ринку фінансових послуг, а також відсутність необхідної досконалої нормативно-правової бази уповільнює темпи його розвитку. Але, незважаючи на значні проблеми, можемо стверджувати, що практично всі небанківські фінансові установи, окрім кредитних спілок, протягом останніх років відображають значні темпи нарощення своїх активів.

У 2012 році на окремих ринках небанківських фінансових послуг мало місце значне зростання обсягів наданих послуг – від 29,0% до 159,0% збільшилися обсяги кредитування іншими кредитними установами, ломбардами, юридичними особами публічного права, що свідчить про відсутність доступу споживачів фінансових послуг до кредитних ресурсів та зниження платоспроможності населення, в результаті чого споживачі вимушені користуватися дрібними та короткостроковими кредитами (таблиця 1). Як наслідок, що значне зростання обсягів наданих послуг споживачам простежується за ломбардами, а саме протягом 2009–2012 років обсяг наданих послуг збільшився на 5574,6 млн грн, або в 1,5 раза.

Необхідно зауважити, що одним із основних якісних показників, які характеризують систему недержавного пенсійного забезпечення, є сплачені пенсійні внески. Аналізуючи динаміку сплачених пенсійних внесків, потрібно підкреслити їх стрімке зростання на 559,1 млн грн, або на 74,1%.

Зазначимо, що протягом 2009–2011 років внески (вклади) членів кредитних спілок на депозитні рахунки скоротилися на 1773,8 млн грн, або на 60,0%, а кредити, надані членами кредитних спілок, зменшилися на 1671,7 млн грн, або на 42,7%. У 2012 році порівняно з попереднім роком простежується незначне підвищення внесків на депозитні рахунки на 100,1 млн грн, або 8,4%, а кредити надані членам кредитної спілки на 344,5 млн грн, або 15,4%.

Таблиця 1
Аналіз обсягів наданих послуг за видами фінансових установ протягом 2009–2012 років

Фінансові посередники	Роки, млн грн				Темп зростання, 2012/2009	Темп зростання 2012/2010	Темп зростання 2012/2011
	2009	2010	2011	2012			
Страхові компанії: надходження страхових премій	20442,1	23081,7	22693,5	21758,6	106,4	94,3	96,0
Кредитні спілки: кредити видані	3909,1	3349,5	2237,4	2581,9	66,0	77,1	115,4
внески на депозитні рахунки	2959,3	1945,0	1185,5	1285,6	43,4	66,1	108,4
Юридичні особи публічного права: видані кредити	2561,7	2421,4	3116,3	3310,3	129,2	136,7	106,2
Інші кредитні установи: видані кредити	1805,4	1408,4	2064,9	2328,8	129,0	165,3	112,8
Недержавні пенсійні фонди: пенсійні внески	754,6	925,4	1102,0	1313,7	174,1	142,0	119,2
Ломбарди: видані кредити під заставу	3505,0	5053,1	7325,1	9079,6	259,1	179,7	124,0

Основним чинником зменшення валових страхових премій у 2012 році відносно 2009 року стало скорочення обсягу валових страхових премій, з таких видів страхування, як: страхування майна; страхування фінансових ризиків; страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ; страхування вантажів та багажу. Проте у 2012 році, порівняно з 2011 роком, зріс обсяг валових страхових премій з таких видів страхування, як: обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників транспортних засобів (ОСЦПВ); страхування життя.

Провівши оцінку основних показників діяльності фінансових посередників в Україні, ми можемо стверджувати, що вони мають неоднаковий вплив на розвиток національної економіки. Значний вплив на здійснюють банки, а значно відстають у розвитку недержавні пенсійні фонди, кредитні спілки та інші кредитні установи.

Висновки. Отже, можемо підсумувати, що для покращення діяльності фінансового посередництва в Україні необхідно, по-перше, розробити відповідні нормативно-законодавчі акти, які б надали можливість фінансовим посередникам якісно розвиватися на ринку фінансових послуг; по-друге, потрібно сформувати на сприятливе середовище для розвитку посередницької діяльності; по-третє, необхідно створити такий механізм діяльності посередницьких структур, який би повернув, а потім і збільшив довіру населення до фінансових посередників.

Література:

1. Господарський кодекс України : Кодекс України [прийнятий Верховною Радою України від 16.01.2003 № 436-IV ; станом на 11.10.2013 р.]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Бала О. Фінансове посередництво в Україні: сутність та види / О. Бала, О. Цізда // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.6. – С. 169–174.
3. Гаркуша Ю. Теоретико-методологічний розвиток фінансового посередництва / Ю. Гаркуша // Управління у сфері фінансів, страхування та кредиту : тези доповіді всеукраїнської науково-практичної конференції, 8–10 листопада 2007 р. – Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2007. – С. 63–66.
4. Долбнева Д. В. Теоретико-практичні аспекти фінансового посередництва в Україні / Д. В. Долбнева // Інноваційні економіка. – 2011. – № 6. – С. 270–274.
5. Зимовець В. В. Фінансове посередництво : навч. посібник / В. В. Зимовець, С. П. Зубик. – К. : КНЕУ, 2006. – 288 с.
6. Інноваційна стратегія управлінських реформ / А. С. Гальчинський, В. М. Гесць, А. К. Кінах, В. П. Смовженко. – К. : Знання України, 2002. – 336 с.

7. Корнеєв В. В. Фінансові посередники як інститути розвитку : монографія / В. В. Корнеєв. – К. : Основа, 2007. – 192 с.
8. Орлюк О. П. Фінансова енциклопедія / О. П. Орлюк, Л. К. Воронова, І. Б. Заверуха [та ін.] ; за заг. ред. О. П. Орляк. – К. : Хрінком Інтер, 2008. – 472 с.
9. Сич Є. М. Ринок фінансових послуг : навч. посібник / Є. М. Сич, В. П. Ільчук, Н. І. Гавриленко. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 428 с.
10. Тропіна В. Б. Фінансові посередники: основні тенденції розвитку в Україні / В. Б. Тропіна, Л. В. Лісяк // Економічний простір. – 2011. – № 50. – С. 178–184.
11. Ходаківська В. П. Ринок фінансових послуг. (Теорія і практика) : навч. посіб. / В. П. Ходаківська, В. В. Беляєв. – К. : ЦУЛ, 2002. – 616 с.
12. Черкасова С. В. Ринок фінансових послуг: навч. посіб. / С. В. Черкасова. – Львів : «Магнолія 2006», 2008. – 496 с.
13. Шульга І. П. Фінансове посередництво: сутність, функції та механізм здійснення / І. П. Шульга // Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. – 2008. – № 2 (4). – С. 78–90. (Серія економіка і менеджмент).
14. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua/65.html>.